

۲۰۴۴۲

آیین دادرسی مدنی

شرایط اقامه و استماع آن

جلد دوم

دکتر فریدون نیری

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

انتشارات گنج دانش

سرشناسه	: نه‌رینی، فریدون، ۱۳۴۱-
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: آیین دادرسی مدنی / فریدون نه‌رینی
مشخصات نشر	: تهران : انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۵۱۸ ص.
شابک	: ج. ۱: 978-600-6244-85-3؛ ج. ۲: 978-622-6187-35-0؛ ج. ۳: 978-622-6187-37-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: فهرست نویسی بر اساس جلد اول، ۱۳۹۶
یادداشت	: کتابنامه.
مندرجات	: ج. ۱. مراجع قضایی و غیرقضایی و حدود صلاحیت آنها؛ ج. ۲. دعوا، شرایط اقامه و استماع آن؛ ج. ۳. فرآیند دادرسی و صدور رأی
موضوع	: آیین دادرسی مدنی -- ایران Civil procedure -- Iran
موضوع	: حقوق مدنی -- ایران Civil Rights -- Iran
رده بندی کخره	: ۱۳۹۶ / ۹۲۹ / ۱۷۱۰ / KMH
رده بندی دیو	: ۳۶۷/۵۲
شماره کتابشناسی	: ۵۰۰۳۱

انتشارات گنج دانش

خیابان باب همایون، شماره ۳۶، تاسیس ۱۳۱۱

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، شماره ۳۱۴، تاسیس ۶۶۴۹۲۱۹۸

دفتر مرکزی: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارک، شماره ۱۳۶، تلفن: ۶۶۴۸۵۰۴۸

آدرس وبسایت: www.ganjedanesh.com

آیین دادرسی مدنی

جلد دوم؛ دعوا، شرایط اقامه و استماع آن

تألیف: دکتر فریدون نه‌رینی

انتشارات گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

لیتوگرافی: ترنج رایانه؛ چاپ: به‌دیس؛ صحافی: رنوف

شابک دوره: 978-622-6187-36-7 شابک جلد دوم: 978-622-6187-35-0

قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

به نام پروردگار دانا

روزی که دل به بزم نغمه‌ها بنوازند از عمر حساب است همان روز و دگر پنج
خواهد بیل عمر بهار بر لبه‌ها دیدار رخ یار دل افروز و دگر پنج

یادداشت نویسنده

هدف از وضع و برقراری قواعد آیینی و ورود آن در قانونی موسوم به قانون آیین دادرسی مدنی، در وهله نخست، پرهیز از احقاق حق شخص و رفتن به دادگستری برای دادخواهی و ستاندن حق مورد ادعا به عنوان یک رفتار منتهی به جامعه‌ای متمدن است. این هدف، به دست نمی‌آید مگر این که در درون و ذات خود، توسط یک دادرسی عادلانه را داشته باشد و دادرسان دادگاه نیز به رعایت و اجرای قواعد آیینی عادلانه پای‌بند باشند. به کار گرفتن قواعد آیینی که به هدف انجام یک دادرسی عادلانه و منطبقه‌مند طراحی شده، اصولاً در کشف حقیقت و تمیز ذی‌حق از بی‌حق، کمک شایانی می‌کند اما همین قواعد آیینی نیز خود، نظام‌مند و با قاعده است؛ از جمله، نهاد یا قاعده ترتب را باید یکی از قواعد فاخر و فرادست نظام دادرسی شمرد که اجرای آن به فرآیند یک دادرسی مدنی، نه تنها نظم منطقی و شایسته می‌دهد که آن را عادلانه نیز می‌سازد. زیرا آنچه به فرآیند یک دادرسی اعتبار می‌بخشد، عادلانه بودن آن است که نام و یاد آن باید در تمام مقاطع و مراحل دادرسی طنین انداز شود، به نحوی که با آوردن نام

دادرسی، عادلانه بودن آن نیز بی درنگ به ذهن بیاید. اگر دادرسان و کنش‌گران دادرسی در کنار نگاه منصفانه خویش، چنان که باید، آهنگ اجرای قواعد آیینی کنند و خود را مأخوذ به آن قواعد بدانند، نه تنها رأی آنان به دل اصحاب دعوا خوش خواهد نشست و خرسند به بیرون از دادگاه بدرقه می‌شوند که از خود اثری ماندگار از رویه درست قضایی برای سایر دادگاهها به جای می‌گذارند. قواعد دادرسی مدنی اگر به درستی و بر مبنای نگاهی منطقی و در عین حال عادلانه، وضع و برقرار شود، ابزار سودمند و کارآمدی در دستان دادرس است که با به کار گرفتن آن، می‌تواند برگ زرین دیگری را به کارنامه درخشان رویه قضایی به جای مانده از گذشتگان خویش، بیفزاید. این تلاش هنگامی به بار می‌نشیند و ثمر می‌دهد که دادرس با باور به حاکمیت قانون و فقط قانون، حقوق مورد اختلاف را در دیح عدالت و انصاف بیپود و بکاود، آنچه از او به یادگار می‌ماند، همین است؛ برپایی دادرسی عدالتی که به دنبال این کاوش و پویش به دست می‌آید.

این اثر که بخش مهمی از آیین اقامه دعوی مدنی را به تصویر کشیده، بر پایه نگاهی ترسیم و نوشته شده که نمی‌با سایر نوشته‌های همگن خود در قلمرو نظام دادرسی مدنی تفاوت دارد؛ نه از این جهت که بهتر و برتر است که تنها از این حیث که تقسیمی دیگر از قواعد ناظر به دادخواست، شرایط اقامه دعوا، چگونگی استماع آن در رسیدگی و در نهایت رعایت نهاد ترتب برآیند دادرسی مدنی، به دست می‌دهد؛ نهادی که برآمده از اندیشه‌ای نوین است و بدون این که به خود را عیان سازد، رد پای آن در جای جای قانون آیین دادرسی مدنی دیده می‌شود.

همواره بر خود بایسته دانستم و می‌دانم که در کنار سایش و سیاست داری از مادر و پدر عزیزم، استادان و آموزگاران خود را بستایم و سپاسگزار آنان باشم؛ انسان‌های شریف و وارسته‌ای که آموزه‌های علمی و اخلاقی را مدیون و مرهون همه آنان می‌دانم.

فریدون نهرینی

خرداد ماه ۱۳۹۸

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۷	نشانه‌های اختصاری
۹	یادداشت نویسنده
۲۳	مقدمه
۲۹	فصل نخست - پیش دعوا یا اظهارنامه
۲۹	مبحث اول - مفهوم و موضوع اظهارنامه
۳۰	گفتار اول - مطالبه رسمی حق حال پیش از اقامه دعوا
۳۲	گفتار دوم - اعلام اسحق و مطالبه حقوق برخاسته از آن
۳۴	گفتار سوم - تسلیم مال یا سند در فرض استنکاف متعهدله
۳۶	گفتار چهارم - مطالبه ترمیم خسارت و تلف بدون مدت
۴۱	گفتار پنجم - آغاز و قطع مرور زمان
۴۵	مبحث دوم - طرق و موارد استفاده از اظهارنامه
۴۵	گفتار اول - موارد اجباری ارسال اظهارنامه
۴۵	بند اول - توصیف تصرف عدوانی به جهت انکشاف از رد مال امانی
۴۷	بند دوم - معرفی داور منتخب به طرف ممتنع
۴۹	بند سوم - مطالبه اجاره بها به منظور دعوی تخلیه عین مستأجر
۵۰	بند چهارم - اعلام قصد انحلال شرکت تضامنی
۵۱	بند پنجم - سایر موارد اجباری ارسال اظهارنامه
۵۲	گفتار دوم - موارد ضروری ارسال اظهارنامه
۵۳	گفتار سوم - موارد غیر ضروری و غیر اجباری ارسال اظهارنامه
۵۵	گفتار چهارم - احراز سوء نیت صادر کننده چک بلامحل
۵۷	فصل دوم - اقامه دعوا و شرایط آن
۵۷	مبحث اول - دادخواست، شرایط و آثار آن
۵۷	گفتار اول - مفهوم و شکل دادخواست
۵۸	بند اول - مفهوم دادخواست
۵۸	بند دوم - شکل دادخواست
۵۹	بند سوم - ارتباط و تفاوت دادخواست و دعوا

- ۶۲ گفتار دوم - شرایط دادخواست.
- ۶۳ بند اول - شرایط اساسی دادخواست.
- ۶۴ اول - امضاء یا اثر انگشت در دادخواست.
- ۶۵ دوم - تنظیم دادخواست بر روی برگ چاپی مخصوص.
- ۶۶ سوم - نوشتن دادخواست با زبان رسمی کشور (فارسی).
- ۶۷ چهارم - تاریخ تقدیم دادخواست و آثار آن.
- ۶۸ ۱- مقطع مناط صلاحیت در تاریخ تقدیم دادخواست.
- ۶۹ ۲- مقطع احراز اهلیت خواهان برای اقامه دعوا.
- ۶۹ ۳- مقطع اجرای فوری قوانین دادرسی.
- ۷۰ ۴- مقطع اعتبار ادله اثبات وقایع خارجی.
- ۷۰ ۵- مقطع تعیین بهای خواسته پول خارجی.
- ۷۱ ۶- مقطع احتساب خسارت تأخیر تأدیه.
- ۷۲ بند دوم - شرایط عمری دادخواست.
- ۷۲ اول - تعیین و سرفیست کم یک خواهان.
- ۷۳ ۱- درج نام خواهان.
- ۷۳ ۲- ارتباط عنوان خواهان و ذینفع دعوا.
- ۷۴ ۳- دخالت خواهان با تقدیم دادخواست.
- ۷۸ ۴- حیات خواهان به هنگام تقدیم دادخواست.
- ۸۱ ۵- درج شغل خواهان و خوانده در دادخواست و تأثیر آن در صلاحیت دادگاه.
- ۸۲ دوم - تعیین و معرفی دست کم یک خوانده.
- ۸۶ سوم - سمت قانونی دادخواست دهنده.
- ۸۷ ۱- مفهوم داشتن سمت در دعوا و ایراد به سمت دادخواست دهنده.
- ۹۱ ۲- مفهوم اصحاب دعوا و ارتباط آن با سمت شخصی غیر از اطراف دعوا (اصلی).
- ۹۳ ۳- اقامه دعوا در آدرس و اقامتگاه سرپرستان محجور.
- ۹۴ ۴- سمت متولی و سازمان حج و اوقاف از طرف شخصیت حقوقی موقوفه.
- ۹۷ چهارم - تعیین و اعلام یک خواسته (موضوع دعوا).
- ۹۷ ۱- درخواست به عنوان اصل بنیادین دادرسی مدنی.
- ۹۸ ۲- انتخاب خواسته توسط دادگاه.
- ۱۰۱ ۳- درج خواسته در دادخواست توسط خواهان و اقسام آن.
- ۱۰۲ الف - خواسته در حقوق ایران و حقوق تطبیقی.
- ۱۰۲ الف - ۱- مفهوم خواسته و موقعیت آن در حقوق ایران.

الف - ۲ - مفهوم و موقعیت خواسته در حقوق تطبیقی.....	۱۰۳
ب - اقسام خواسته.....	۱۰۴
ب - ۱ - تقسیم خواسته از منظر ارزش اقتصادی آن.....	۱۰۴
ب - ۱ - ۱ - خواسته مالی و اقسام آن.....	۱۰۴
ب - ۱ - ۱ - ۱ - مفهوم خواسته مالی.....	۱۰۵
ب - ۱ - ۱ - ۲ - خواسته مالی پولی.....	۱۱۰
ب - ۱ - ۱ - ۲ - ۱ - خواسته مطالبه وجه نقد معین.....	۱۱۰
ب - ۱ - ۱ - ۲ - ۲ - خواسته مطالبه تعهد مالی به پول (وجه رایج).....	۱۱۵
ب - ۱ - ۱ - ۳ - اعلام ارزش خواسته پولی در حقوق دادرسی انگلستان.....	۱۱۷
ب - ۱ - ۱ - ۳ - ۱ - خواسته مالی غیر پولی و چگونگی تعیین بهای آن.....	۱۱۷
ب - ۱ - ۱ - ۳ - ۱ - ۱ - مفهوم خواسته مالی غیر پول.....	۱۱۸
ب - ۱ - ۱ - ۳ - ۲ - چگونگی تعیین بهای خواسته مالی غیر پول.....	۱۱۸
ب - ۱ - ۱ - ۳ - ۳ - تعیین بهای خواسته به ترتیب مقرر در قانون.....	۱۲۵
ب - ۱ - ۱ - ۴ - خواسته مالی غیر قابل تقویم.....	۱۲۶
ب - ۱ - ۲ - خواسته مالی نمونه ای آن.....	۱۲۸
ب - ۱ - ۲ - ۱ - مفهوم و ماهیت خواسته غیر مالی.....	۱۲۹
ب - ۱ - ۲ - ۲ - نمونه ها و مضادیق خواسته غیر مالی.....	۱۳۰
ب - ۱ - ۲ - ۲ - ۱ - دعوای اعسار از پرداخت هزینه دادرسی و دین.....	۱۳۰
ب - ۱ - ۲ - ۲ - ۲ - دعوای استرداد.....	۱۳۲
ب - ۱ - ۲ - ۲ - ۳ - دعوای تخلیه عین منجره بجا.....	۱۳۲
ب - ۱ - ۲ - ۲ - ۴ - دعوای ناظر به حق اشتراک تلفن.....	۱۳۴
ب - ۱ - ۲ - ۲ - ۵ - دعوای مربوط به حق تقدم بستانکار بر ورثه بستنی.....	۱۳۴
ب - ۱ - ۲ - ۲ - ۶ - دعوای اعلام و تأیید تاریخ تنظیم سند عادی.....	۱۳۴
ب - ۱ - ۳ - تمیز خواسته مالی از غیر مالی در مواقع تردید.....	۱۳۵
ب - ۱ - ۴ - آثار مترتب بر تمیز خواسته مالی از دعوای غیر مالی.....	۱۳۸
ب - ۱ - ۴ - ۱ - اهلیت اقامه دعوا.....	۱۳۸
ب - ۱ - ۴ - ۲ - تعیین میزان هزینه دادرسی.....	۱۳۹
ب - ۱ - ۴ - ۳ - تکلیف به تقویم خواسته مالی.....	۱۴۰
ب - ۱ - ۴ - ۴ - امکان اتخاذ طرق شکایت از آراء.....	۱۴۰
ب - ۱ - ۴ - ۵ - حبس محکوم علیه تا زمان پرداخت محکوم به مالی.....	۱۴۰
ب - ۱ - ۴ - ۶ - جریان نهاد تأمین خواسته در دعوای مالی.....	۱۴۱

- ب - ۲ - تقسیم خواسته از منظر ماهیت موضوع آن ۱۴۲
- ب - ۳ - تقسیم خواسته از منظر اصل و متفرعات آن ۱۴۴
- ب - ۳ - ۱ - اصل خواسته ۱۴۵
- ب - ۳ - ۲ - متفرعات خواسته (دعوا) ۱۴۶
- پنجم - اعلام سبب خواسته و دعوا ۱۴۸
- ۱ - موقعیت سبب خواسته در دادخواست ۱۴۹
- ۲ - ماهیت سبب خواسته در دعوا ۱۵۰
- الف - ماهیت سبب خواسته در حقوق ایران ۱۵۰
- ب - ماهیت سبب دعوا در حقوق تطبیقی ۱۵۴
- ب - ۱ - حقوق ایالات متحده آمریکا ۱۵۴
- ب - ۲ - حقوق دادرسی انگلستان ۱۵۵
- ۳ - ارتباط میان منشأ دعوا و سبب دعوا ۱۵۷
- ۴ - دسته بندی با جهات مختلف الاثر ۱۶۰
- ۵ - اسباب متعدد برای عوای واحد ۱۶۴
- ۶ - حق انتخاب میان اسباب مسئولیت قراردادی و قانونی به عنوان سبب دعوا ۱۶۷
- ۷ - تأثیر تغییر سبب دعوا در علالت دادگاه ۱۷۳
- ششم - اعلام درخواست خواهان ۱۷۶
- هفتم - استناد به ادله اثباتی در دادخواست ۱۷۸
- ۱ - مفهوم دلیل قانونی اثبات دعوا ۱۷۹
- ۲ - به کار گرفتن ادله برای اثبات سبب خواسته ۱۸۰
- ۳ - ویژگی قابلیت استناد در ادله ابرازی ۱۸۱
- ۴ - ویژگی های ادله اثبات دعوا ۱۸۳
- الف - قانونی بودن ادله اثباتی ۱۸۳
- ب - قابلیت ارائه و استناد ادله توسط اصحاب دعوا ۱۸۴
- ج - تناسب ادله اثبات در همه دعاوی ۱۸۵
- د - شکلی بودن قواعد حقوقی ادله اثبات دعوا ۱۸۶
- ۵ - پیوست نمودن اسناد و ادله به دادخواست ۱۸۸
- هشتم - هزینه دادرسی و چگونگی تعیین و اسباب معافیت از آن ۱۹۳
- ۱ - ماهیت هزینه دادرسی، اصل پرداخت و انواع آن ۱۹۴
- الف - هزینه دادرسی به مفهوم عام ۱۹۴
- ب - اصل پرداخت هزینه دادرسی ۱۹۵

- ج - گونه‌های هزینه دادرسی ۱۹۷
- ج - ۱ - هزینه دفتر یا هزینه تطبیق برگ‌های تقدیمی به دادگاه ۱۹۷
- ج - ۲ - هزینه دادرسی به مفهوم خاص ۱۹۸
- ج - ۳ - هزینه دادرسی در مفهوم ویژه و اخص آن ۱۹۹
- ج - ۴ - هزینه تمبر مالیاتی وکلای اصحاب دعوا ۲۰۰
- د - ضمانت اجرای عدم پرداخت هزینه‌های دادرسی ۲۰۵
- ۲ - جهات و موارد استثنای معافیت موقتی و دائمی از تأدیه هزینه دادرسی ۲۰۶
- الف - معافیت موقت از پرداخت هزینه دادرسی به جهت اعسار ۲۰۶
- الف - ۱ - دعوای اعسار ۲۰۷
- الف - ۲ - اثبات ادعای اعسار ۲۰۸
- الف - ۳ - ادامه دعوای اعسار از هزینه دادرسی به طرفیت محکوم له و دادستان ۲۰۸
- الف - ۴ - تأثیر اعسار در دعوای متعدد ۲۱۰
- الف - ۵ - عدم تأثیر عدم ورشکستگی تاجر در معافیت از پرداخت هزینه دادرسی ۲۱۰
- الف - ۶ - قوای ناظر به مسئولیت دین ۲۱۱
- ب - معافیت دائم از پرداخت هزینه دادرسی از جهت شخصیت خواهان ۲۱۲
- ب - ۱ - افراد تحت پوشش سازمان امداد امام خمینی (ره) ۲۱۲
- ب - ۲ - مددجویان مستمری بگیری سازمان بهزیستی کشور ۲۱۳
- ج - معافیت دائم خواهان از پرداخت هزینه دادرسی به جهت اهمیت موضوع ۲۱۳
- ج - ۱ - معافیت سازمان حفاظت محیط زیست ۲۱۳
- ج - ۲ - معافیت سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری ۲۱۵
- ج - ۳ - معافیت سازمان‌های مسئول در دعوای مربوط به تصرف از اراضی دولتی، ملی و سایر اراضی مورد حفاظت ۲۱۶
- د - معافیت خواهان از پرداخت هزینه دادرسی از جهت شخصیت خوانده ۲۱۷
- ه - معافیت محکوم علیه کیفری برای هزینه دادرسی تجدیدنظر و فرجام از حکم ضرر و زیان ناشی از جرم ۲۱۸
- ۳ - مرجع، مبنای وضع و معیار تعیین هزینه دادرسی ۲۱۸
- الف - تفویض تعیین هزینه دادرسی به رئیس قوه قضاییه ۲۱۹
- ب - مبنای وضع و تعیین هزینه دادرسی ۲۲۰
- ج - معیار و ضابطه تعیین هزینه دادرسی ۲۲۱
- ج - ۱ - اصل خواسته و دعوا ۲۲۲
- ج - ۲ - ماهیت خواسته از حیث مالی و غیر مالی در امور ماهوی ۲۲۴

- ج - ۳ - نتیجه رسیدگی دادگاه در قالب نوع تصمیم (رای، حکم، قرار، تصمیم، نظر، دستور) ۲۲۴
- ۴ - تفاوت حکم و قرار از حیث میزان هزینه دادرسی ۲۲۵
- الف - هزینه دادرسی مرحله نخستین (بدوی) ۲۲۶
- ب - تفاوت حکم و قرار از حیث هزینه دادرسی شکایت از آن ۲۳۰
- گفتار سوم - ضمانت اجرای تخلف از شرایط دادخواست و متولی آن ۲۳۳
- بند اول - ضمانت اجرای توقیف دادخواست و رد فوری آن ۲۳۴
- بند دوم - ضمانت اجرای توقیف دادخواست و صدور اخطار رفع نقص ۲۳۵
- گفتار چهارم - آثار دادخواست ۲۳۶
- ب - اول - تعیین صلاحیت دادگاه ۲۳۷
- بند دوم - تثبیت صلاحیت دادگاه در زمان تقدیم دادخواست ۲۳۷
- بند سوم - ا - غایب و تکلیف دادگاه به رسیدگی ۲۳۸
- بند چهارم - تکلیف خوانده به پاسخ گویی ۲۴۰
- بند پنجم - قطع و رد رای ۲۴۰
- بند ششم - قطع مهلت اقامه دعوا و جلوگیری از صدور قرار رد دعوا ۲۴۲
- بند هفتم - محاسبه و برراری خسارت تأخیر تأدیه از زمان تقدیم دادخواست و مطالبه آن ۲۴۴
- گفتار پنجم - ابلاغ دادخواست - اوراق قضایی ۲۴۵
- بند اول - مفهوم ابلاغ، روش و آثار ۲۴۷
- اول - مفهوم ابلاغ و تأثیر آن از حیث اعتبار بقیه ابلاغ ۲۴۷
- ۱ - مفهوم ابلاغ اوراق قضایی ۲۴۷
- ۲ - تأثیر ابلاغ از حیث اعتبار سابقه آن ۲۵۰
- الف - تثبیت نشانی اصحاب دعوا با سبق ابلاغ ۲۵۰
- ب - اشتباه بودن نشانی معین در دادخواست ۲۵۱
- ج - اعتبار سابقه ابلاغ برای هر مرحله از دادرسی ۲۵۳
- د - انتخاب محلی در مقر دادگاه برای ابلاغ ۲۵۴
- ه - چگونگی انتخاب محلی خارج از مقر دادگاه برای ابلاغ توسط طرفین دعوا ۲۵۴
- دوم - طریقت یا موضوعیت داشتن ابلاغ ۲۵۵
- سوم - اقسام ابلاغ ۲۵۷
- ۱ - ابلاغ واقعی و موارد آن ۲۵۷
- الف - ابلاغ به شخص حقیقی مخاطب ۲۵۸
- ب - ابلاغ به کارکنان دولتی و عمومی و شرکتها از طریق کارگزینی یا رئیس آنها ۲۶۱
- ج - ابلاغ واقعی به اشخاص حقوقی ۲۶۳

۲۶۴	۲ - ابلاغ قانونی و موارد آن
۲۶۵	الف - ابلاغ به خادمان و بستگان مخاطب به علت نبودن وی در محل
۲۶۵	الف - ۱ - درست بودن نشانی خواننده
۲۶۶	الف - ۲ - عدم امکان رساندن اوراق به شخص خواننده
۲۶۷	الف - ۳ - حضور بستگان و خادمان در نشانی تعیین شده
۲۶۸	الف - ۴ - درج نام و سمت گیرنده اختاریه در نسخه دوم
۲۶۸	ب - ابلاغ از طریق الصاق اختاریه به نشانی مخاطب
۲۷۰	ج - ابلاغ به مخاطب از طریق انتشار آگهی
۲۷۳	بند دوم - دستور ابلاغ توسط دادگاه و وظایف مأمور ابلاغ
۲۷۳	اول - دستور ابلاغ توسط دادگاه
۲۷۴	دوم - وظایف مأمور ابلاغ
۲۷۵	بند سوم - اقامتگاه یا محل اقامت مخاطب ابلاغ
۲۷۵	اول - کشور محل اقامت مخاطب
۲۷۶	۱ - اقامتگاه مخاطب اربع در ایران
۲۷۶	۲ - اقامتگاه مخاطب ابلاغ خارج ایران
۲۷۷	دوم - تغییر اقامتگاه و نشانی
۲۷۷	۱ - تغییر دائمی اقامتگاه
۲۷۹	۲ - تغییر موقتی نشانی
۲۸۱	۳ - اقامتگاه قراردادی یا انتخابی
۲۸۵	بند چهارم - سایر موارد ابلاغ
۲۸۵	اول - ابلاغ به اشخاص معارض در دعوای جمعی و گروهی
۲۸۶	دوم - ابلاغ به تاجر ورشکسته
۲۸۹	سوم - ابلاغ به اشخاص زندانی یا در بازداشت
۲۸۹	چهارم - ابلاغ به شرکت‌های منحل شده غیر ورشکسته
۲۹۱	پنجم - ابلاغ به مراجع اصلی دولتی و عمومی و شعب آن
۲۹۲	مبحث دوم - دعوا؛ شرایط اقامه، ویژگی‌ها و موانع آن
۲۹۲	گفتار اول - مفهوم دعوا و انواع آن
۲۹۲	بند اول - تعریف و مفهوم دعوا
۲۹۳	اول - تعریف دعوا در حقوق آیینی ایران
۲۹۶	دوم - مفهوم دعوا در حقوق خارجی
۲۹۷	سوم - انگیزه‌ی اقامه دعوا

- بند دوم - انواع دعوا..... ۲۹۹
- اول - دعاوی مالی و غیر مالی..... ۲۹۹
- دوم - اصل دعوا و متفرعات آن..... ۳۰۰
- سوم - دعاوی اعلامی و تأسیسی..... ۳۰۱
- ۱ - خواسته و دعاوی اعلامی..... ۳۰۱
- ۲ - خواسته و دعاوی تأسیسی..... ۳۰۳
- چهارم - دعاوی مستقیم و غیر مستقیم..... ۳۰۳
- پنجم - دعاوی اصلی و طاری..... ۳۰۷
- ششم - دعاوی عینی و دینی (شخصی)..... ۳۰۸
- هفتم - دعاوی گروهی یا جمعی..... ۳۰۹
- ۱ - دعاوی گروهی در نظام دادرسی ایران..... ۳۰۹
- ۲ - دعاوی گروهی خواهان‌ها و خواندگان در آمریکا..... ۳۱۳
- ۳ - دعاوی گروهی در نظام دادرسی انگلستان..... ۳۱۶
- گفتار دوم - شرایط - نی‌نامه دعوا..... ۳۱۷
- بند اول - صلاحیت قانونی - گاه جمع قضایی..... ۳۱۸
- بند دوم - اهلیت قانونی خواهان بر نی‌نامه دعوا..... ۳۱۸
- بند سوم - سمت داشتن طراح دعوا..... ۳۲۱
- بند چهارم - نفع در دعوا و صاحب آن..... ۳۲۳
- اول - نقش ذینفع در دعوا و امور ترافعی..... ۳۲۴
- دوم - تفاوت نفع در دعاوی مدنی با نفع عمومی در دعاوی اداری..... ۳۲۵
- ۱ - نفع در دعوا و دادرسی مدنی..... ۳۲۶
- ۲ - نفع در دادرسی اداری..... ۳۲۸
- الف - نقش ذینفع در دادرسی دیوان عدالت اداری..... ۳۲۸
- الف - ۱ - ترافعی نبودن رسیدگی در دیوان عدالت اداری..... ۳۲۹
- الف - ۲ - ذینفعی عموم مردم در شکایت از مصوبات مراجع دولتی و عمومی..... ۳۳۲
- ب - نقش ذینفع در مراجع غیر قضایی اداری و انتظامی..... ۳۳۴
- ب - ۱ - وضعیت ذینفع در هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری..... ۳۳۴
- ب - ۲ - وضعیت ذینفع در هیأت‌های مرکزی رسیدگی به تخلفات انتظامی اعضاء هیأت علمی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی..... ۳۳۵
- سوم - صاحب نفع در دعوا و چگونگی اثبات و احراز آن..... ۳۳۶
- ۱ - ارتباط و تفاوت ذینفعی با ذیحقی در دعوا..... ۳۳۶

الف - مفهوم ذینفع دعوا و چگونگی تمیز آن	۳۳۷
ب - موضوعی بودن تمیز ذینفع در دادرسی مدنی	۳۳۹
ج - بار اثبات ذینفعی بر دوش خواهان	۳۴۰
د - ترتب احراز ذی نفعی بر ذی حقی در دعوا	۳۴۱
هـ - احراز ذی نفعی خواهان با فرض ذی حقی او در آغاز رسیدگی	۳۴۲
و - موضوع رأی دادگاه در عدم احراز ذی نفعی و ذی حقی خواهان	۳۴۳
ز - تفاوت ذی نفعی و ذی حقی از حیث ادله اثباتی آن	۳۴۴
- ذینفعی و ارتباط آن با موضوع دعوا	۳۴۶
الف - احراز رابطه میان ذی نفعی و موضوع دعوا	۳۴۶
الف - ۱ - تمرکز ارتباط ذینفع با سبب دعوا	۳۴۷
الف - ۲ - مشروعیت قانونی نفع در سبب دعوا	۳۴۸
الف - ۳ - تمیز و تغییر ذینفع به اعتبار نسبی بودن نفع	۳۴۹
ب - نفع در عوارض ناچار اشخاص ثالث	۳۵۲
ج - چگونگی ذینفعی حق العمر کار و توجه دعوا به او	۳۵۴
چهارم - موقعیت نفع آتی در دعوا	۳۵۷
۱ - مفهوم و مصادیق قانونی نفع آتی در دعوا	۳۵۷
الف - مفهوم نفع آتی در دعوا	۳۵۷
ب - مصادیق قانونی نفع آتی در دعوا	۳۵۸
ب - ۱ - خسارت آینده	۳۵۹
ب - ۲ - نفقه آتی	۳۵۹
ب - ۳ - پرداخت حق نگاهداری و مستمری آینده	۳۶۱
۲ - تجلی نفع آتی در خواسته و موضوع دعوا	۳۶۳
۳ - چگونگی صدور حکم راجع به نفع آتی و اجرای آن	۳۶۴
الف - حکم فعلی دادگاه راجع به خواسته اعلامی	۳۶۵
ب - اجرای حکم دادگاه راجع به نفع آتی	۳۶۵
بند پنجم - خواننده دعوا و توجه دعوا به او	۳۶۸
اول - خواننده دعوا و تمیز وی از حیث شکلی و ماهوی	۳۶۹
۱ - خواننده دعوا کیست؟	۳۶۹
۲ - تمیز خواننده از منظر شکل دادخواست	۳۶۹
۳ - تمیز خواننده از منظر ماهوی و آیینی	۳۷۱
الف - تشخیص خواننده بر پایه وضعیت و رابطه حقوقی	۳۷۱

- ۳۷۳ ب - تعیین خواننده بر پایه الزامات آیینی.
- ۳۷۵ ج - توجه دعوا به خواننده و ارتباط آن با ذینفعی.
- ۳۷۸ دوم - توجه دعوا به خواننده.
- ۳۷۸ ۱ - طرف دعوا.
- ۳۸۱ ۲ - شرایط و جهات توجه دعوا به خواننده.
- ۳۸۱ الف - انتساب دعوا به خواننده.
- ۳۸۲ ب - توجه واقعی دعوا به خواننده.
- ۳۸۴ ج - تأثیر دعوا در حقوق و وضعیت خواننده.
- ۳۸۸ د - توجه غیرمستقیم دعوا به منظور اثبات دعوای اصلی.
- ۳۸۸ هـ - اقامه شکایت و دعوا به طرفیت طرف‌های حکم مورد اجرا.
- ۳۹۰ بند ششم - جزم در دعوا.
- ۳۹۱ بند هفتم - مشروطیت مورد دعوا.
- ۳۹۶ بند هشتم - وجوب اثبات دعوا.
- ۳۹۷ بند نهم - ارکان و ویژگی‌های دعوا در حقوق تطبیقی.
- ۴۰۱ گفتار سوم - ویژگی‌های دعوا.
- ۴۰۱ بند نخست - طرفینی بودن دعوا.
- ۴۰۲ بند دوم - قابلیت استماع دعوا.
- ۴۰۷ گفتار چهارم - اصل و موانع قانونی استماع و رسیدگی به دعوا.
- ۴۰۸ بند اول - استماع دعوا و موانع قانونی آن.
- ۴۰۸ اول - ماهیت و قابلیت استماع دعوا.
- ۴۰۸ ۱ - مفهوم و ماهیت استماع دعوا.
- ۴۱۲ ۲ - اصل قابلیت استماع دعوا.
- ۴۱۴ دوم - موارد استثنایی عدم قابلیت استماع دعوا.
- ۴۱۴ ۱ - شمول مرور زمان.
- ۴۱۷ ۲ - دعوای مشمول اعتبار امر مختوم.
- ۴۱۹ ۳ - دعوای اسقاط شده.
- ۴۲۰ ۴ - اناطه استماع دعوا به ابراز دلیل یا تحصیل حکم مقتضی.
- ۴۲۲ ۵ - عدم قابلیت استماع دعوای تصرف عدوانی در فرض سبق اقامه دعوای مالکیت.
- ۴۲۲ ۶ - ضرورت اقامه دعوای غیر قابل تجزیه علیه همه خوانندگان مرتبط.
- ۴۲۴ ۷ - عدم استماع ادعای جدید در مرحله تجدیدنظر.
- ۴۲۵ سوم - انواع عدم استماع دعوا از حیث اعتبار زمانی آن.

۴۲۵.....	۱ - عدم استماع موقتی دعوا.....
۴۲۶.....	۲ - عدم استماع دائمی دعوا.....
۴۲۷.....	بند دوم - موانع قانونی رسیدگی به دعوا.....
۴۲۷.....	اول - اقامه دعوا خارج از موعد قانونی.....
۴۳۱.....	دوم - جرح و رد دادرس.....
۴۳۱.....	۱ - مفهوم و ماهیت رد دادرس و موضع آن.....
۴۳۱.....	الف - ماهیت حقوقی رد دادرس.....
۴۳۳.....	ب - ارتباط جهات رد دادرس با اصول دادرسی و قواعد آمره.....
۴۳۶.....	ج - رد دادرس در رسیدگی به امور ترافیعی (ماهوی).....
۴۴۰.....	د - رد دادرس فرع بر صلاحیت او.....
۴۴۳.....	۲ - جمع تمایزات جهات رد دادرس و تصمیم دادگاه.....
۴۴۳.....	الف - تعیین مجدد به رد دادرس.....
۴۴۵.....	ب - مقام و مرجع تشخیص شمول جهات رد دادرس.....
۴۴۷.....	ج - قرار امتناع از رسیدگی.....
۴۵۰.....	۳ - جهات رد دادرس.....
۴۵۴.....	۴ - ضمانت اجرای تخلف از شرایط رد دادرس.....
۴۵۵.....	گفتار پنجم - موضوع دعوا و چگونگی تعیین و آثار آن.....
۴۵۵.....	بند اول - تعیین موضوع دعوا و عناصر وابسته به آن.....
۴۵۶.....	اول - چگونگی تعیین موضوع دعوا.....
۴۵۷.....	دوم - توصیف حقوقی موضوع دعوا و سبب آن.....
۴۵۷.....	۱ - ماهیت توصیف حقوقی و مقام توصیف کننده.....
۴۵۸.....	الف - ماهیت توصیف حقوقی خواسته.....
۴۶۲.....	ب - مقام توصیف کننده خواسته.....
۴۶۵.....	۲ - جهات ضروری برای توصیف حقوقی خواسته.....
۴۶۶.....	۳ - وضعیت توصیف حقوقی از حیث نوع رسیدگی.....
۴۶۹.....	سوم - تعیین عناصر دعوا بر پایه موضوع دعوا.....
۴۷۱.....	چهارم - تعیین هویت خواسته بر پایه سبب دعوا.....
۴۷۲.....	بند دوم - احکام و آثار مترتب بر موضوع دعوا.....
۴۷۳.....	اول - تعیین صلاحیت مراجع قضایی بر پایه موضوع دعوا.....
۴۷۳.....	دوم - قواعد و قوانین ماهوی حاکم بر موضوع دعوا.....
۴۷۸.....	سوم - دایره رسیدگی دادگاه حول محور خواسته و موضوع دعوا.....

- ۱ - قاعده آیینی تکلیف دادگاه در رسیدگی به فقط خواسته خواهان ۴۷۹
- ۲ - بستگی و گونه گونی «خواسته» و «موضوع اختلاف» ۴۸۳
- ۳ - قلمرو اختیار دادگاه در رسیدگی به اختلاف طرفین دعوا ۴۸۶
- الف - اختیار دادگاه در رسیدگی به فقط موضوع اختلاف میان طرفین دعوا ۴۸۶
- ب - جهات استثنایی رسیدگی دادگاه به حکم قانون و رویه قضایی ۴۹۲
- ج - نقش فاعلی و نظارتی دادگاه در پاسداری از نظم عمومی و اخلاق حسنه ۴۹۹
- چهارم - تأثیر موضوع دعوا در تدارک و تناسب ادله ابرازی ۵۰۲
- بند سوم - تفاوت میان ادعا و دفاع و چگونگی تشخیص آن دو از یکدیگر ۵۰۳
- اول - شناسایی موقعیت و وضعیت حقوقی ۵۰۴
- دوم - موقعیت ادعا در موضع دفاع ۵۰۷
- سوم - نقش حقوق عینی و دینی در تمیز وضعیت حقوقی ۵۰۹
- کتابشناسی ۵۱۱
- الف - منابع فارسی ۵۱۱
- ۱ - کتاب‌ها ۵۱۱
- ۲ - مقاله‌ها ۵۱۳
- ۳ - جزوه‌های درسی ۵۱۵
- ۴ - مجموعه آراء قضایی، انتظامی ۵۱۶
- ۵ - مجموعه نظریات مشورتی ۵۱۷
- ۶ - فرهنگ‌ها ۵۱۷
- ۷ - ترجمه کتاب ۵۱۷
- ب - منابع لاتین ۵۱۷

به نام خداوند یکتا

مقدمه

بخش مهمی از آیین دادرسی مدنی و کارکرد آن، رسیدگی به دعوا یا دعاوی مطروحه به نحو عادی است که اصلی ترین وظیفه و بیشترین آمار رسیدگی را به خود اختصاص می دهد. آنچه در آیین دادرسی مدنی خواندیم حسب موضوع آن، تعیین صلاحیت برای مراجع قضایی و غیر قضایی است. پس از تعیین صلاحیت مرجع رسیدگی کننده، نوبت به اقامه دعوا، فرآیند یک دادرسی تا زمان صدور رأی و سپس طرق شکایت از آراء می رسد. اهمیت این بخش از آیین دادرسی، آنرا از اهمیت سایر بخش ها متمایز می کند. آن شد که آیین دادرسی مدنی در معنای ویره خود ناظر به همین برش از آیین دادرسی است. همه قواعد و نهادهای آیین دادرسی مدنی از تعیین صلاحیت ذاتی و نسبی گرفته تا قواعد ماهوی و شکلی ادله اثبات دعوا، ایرادات دادرسی، استرداد دادخواست و دعوا، چگونگی اقامه دعاوی طاری، شرایط و نحوه صدور و اتخاذ تریببات تأییدی و موقتی مانند دستور موقت و قرار تأمین خواسته، در پرتو این بخش از آیین دادرسی می چرخد و حول محور آن دور می زنند.

از هنگامی که دادرسی آغاز می گردد و به جریان می افتد و در مقطعی با صدور رأی پایان می پذیرد، مسیری طولانی طی می شود؛ در این مسیر، مقاطعی وجود دارد که حقوق و تکالیف اصحاب دعوا باید به تناسب در همان مقاطع، مطالبه و اعمال شود. در مرحله نخستین دادرسی، سه مقطع به طور کلی قابل شناسایی است که اولی آغاز دادرسی است که با اقامه دعوا یعنی تقدیم دادخواست از سوی خواهان شروع می شود و دومی اجرا و انجام دادرسی است که پس از تقدیم دادخواست به جریان می افتد و ادعای و دفاعیات اصحاب دعوا و اقدامات دادگاه را در بر می گیرد و آخرین مقطع نیز ختم

دادرسی و اتخاذ تصمیم است که انجام این دو وظیفه آخر به دادگاه اختصاص دارد. انجام دادرسی و صدور رأی را در جلد سوم بررسی و مطالعه خواهیم کرد.

افزون بر مقاطع سه گانه بالا، مقطعی دیگر را نیز باید در نظر گرفت و آن مقطعی پیش از اقامه دعوا و آغاز دادرسی است که به نظر، مقطع پیش دعوا یا تدارک دعوا نام دارد. پیش از آن که دعوا آغاز گردد، خواهان و وکیل وی باید مقدمات اقامه دعوا را فراهم و یا حق مورد ادعا را به طریق غیرقضایی و البته رسمی مطالبه نمایند. این ترتیب که معمولاً و به طریق اصولی با تنظیم و ارسال اظهارنامه به انجام می‌رسد، پیش از اقامه دعوا به عمل می‌آید. البته تدارک دعوا تنها با این اظهارنامه صورت نمی‌پذیرد و طرق دیگری نیز مانند تأمین دلیل وجود دارد که به تناسب نوع و موضوع دعوا، مورد استفاده واقع می‌شود. اسناد از اظهارنامه توسط وکلای دادگستری، متداول‌تر و رایج‌تر است.

تمرکز بر طرق ابرار با نگاهی به حقوق تطبیقی - موضوع این کتاب همانطور که در پیش گفته شد، تصمیم از نظام آیینی در زمینه پیش دعوا با دادن اظهارنامه، تنظیم و تقدیم دادخواست و بیم ماهیت و شرایط دعوا و اقامه آن در دادگاه است. بیشترین تمرکز این کتاب بر آیین دادرسی مدنی ایران راجع به ماهیت دادخواست و دعوا و شرایط اقامه و استماع آن است؛ کارنده در صدد است از قالب و مدلی که چهره قانونی و قضایی نظام دادرسی مدنی ایران را نشان می‌دهد پرده بردارد. آشکار ساختن این آیین رسیدگی، تنها به تفسیر قواعد آیینی تکیه ندارد، بلکه مهمتر از آن، وابسته به تصویر و شمای کلی این آیین است که در پرتو ساختار آن، دست می‌آید. برای نشان دادن این چهره از آیین دادرسی مدنی، لازم است از نخستین گامی که هر خواهانی برای اقامه دعوا باید بردارد، آغاز کنیم؛ پیش دعوا یا تدارک وسایل اقامه دعوا. به طریق تجهیز آن با ابزاری مانند اظهارنامه رسمی یا تأمین دلیل را می‌توان در کنار ادله قانونی اثبات دعوا، آغازی مطلوب برای دادخواهی شمرد. پس از آن نوبت به اصل دادخواهی با تقدیم دادخواست می‌رسد. خواهان باید بداند با چه شرایطی می‌تواند دادخواست را تنظیم و از طریق آن دعوای خود را اقامه سازد. مقطع بعدی در این راه، انجام دادرسی و مشارکت طرفین در یک رسیدگی و دادرسی عادلانه است که آن را در جلد سوم از دوره آیین دادرسی مدنی مطالعه و تحلیل خواهیم کرد. چگونگی صدور رأی و آثار آن را نیز در جلد سوم

می‌خوانیم. مادام که دادرسی به پایان نرسیده و منتهی به صدور رأی قطعی نشده، دعوا همچنان ادامه دارد. با صدور رأی، دعوا به طور موقت قطع می‌گردد مگر این که با انجام یکی از طرق عادی و فوق‌العاده شکایت از آراء، دادرسی ادامه پیدا کند.

شیوه پژوهش و نگارش - شیوه پژوهشی که در این کتاب به کار گرفته شده، تجزیه و تحلیل آیین و نظام دادرسی مدنی از منظر قواعد حقوقی آیینی نوشته در قوانین شکلی کشور از یک سو و ملاحظه و نگاهی مستقیم و نزدیک به رویه قضایی جاری در مراجع عالی قضایی مانند هیأت‌های عمومی و شعب دیوان عالی کشور و در مواردی نگرش قضایی دادگاههای تجدیدنظر استان است؛ این شیوه، همان است که نگارنده تا کنون در سایر نوشته‌های خود نیز آن را به کار برده است. همواره سعی شده منبع مورد کاوش نویسنده، آراء و تصمیماتی باشد که دادرسان دیوان عالی کشور در سال‌های اخیر اتخاذ و صادر نمودند ولی دتاسانه به دو علت روشن، اجرای این روش به طور کامل ممکن نشد؛ علت نخست، در دادرسی بودن همه آراء و تصمیمات مراجع عالی قضایی و منتشر نشدن آن است که این جستجو را سخت و دشوار می‌کند. هنگامی می‌توان نگرش و دیدگاههای قضایی کنش گران دستگاه قضایی را دیده بانی و رصد کرد که بتوان به همه آراء و تصمیم‌های آنان دسترسی داشت. علت یا دلیل دیگر باید در کم رنگ شدن نقش و قوت استدلال در آراء دادگاهها، ناکارآمدی رویه قضایی، پر زدن خلاءها و چالش‌های قانونی و نادیده گرفتن اصول راهبردی دادرسی یافت. در کنار این پژوهش، سعی شده تا در برخی موارد، نگاهی نیز به حقوق تطبیقی داشته باشیم. بر همین اساس، آیین دادرسی مدنی و رویه قضایی برخی کشورهای پیشرفته مانند آمریکا و انگلستان نیز به بررسی و تحقیق قرار گرفت.

آیین تنظیم و روش فصل بندی کتاب - این کتاب بر پایه دو فصل مستقل نوشته شده است که هر یک نیز تقسیماتی متناسب دارد. قطع نظر از فصل نخست این کتاب که در بارهٔ پیش دعوا یا ابزاری مقدماتی مانند اظهارنامه و تأمین دلیل است، شرایط اقامه دعوا در معنای تمام عیار آن مورد توجه قرار گرفته که در هم سنجی با سایر تقسیم‌های آیین دادرسی مدنی در تألیفات موجود، شیوه‌ای نوین به حساب می‌آید. زیرا بخش بندی این کتاب بر بنیاد اندیشه‌ای به نام «نهاد ترتب» به عمل آمده که یکی از تئوری‌های نویسنده

در نظام آیینی است. بر این پایه، هر مقطعی از دادرسی در جای خود قرار داده شد تا فرآیند دادرسی از آغاز آن یعنی اقامه دعوا تا پایان دادرسی و صدور رأی، به ترتیبی که قانونگذار در نظر دارد و منطق آیینی نیز آن را ایجاب می‌کند، به حرکت بیفتد و به جریان درست خود ادامه بدهد. از این زاویه، آنچه همواره در آیین دادرسی مدنی ۳ با عنوان طواری ایرادات دعوا و دادرسی مورد مطالعه قرار می‌گرفت، این بار و در اینجا، در شمار شرایط اقامه دعوا در آمد تا نظام دادرسی مدنی در سایه این نگاه، نظم منطقی پیدا کند و سامان یابد. برای مثال، شرایط دادخواست از شرایط اقامه دعوا جدا شد و در این تقسیم، به عنوان مقطعی مستقل و مقدم بر دعوا آمد. پس پیش از رسیدگی به شرایط دادخواست نباید به راع شرایط اقامه دعوا رفت و به همین ترتیب، انجام دادرسی بدون احراز شرایط اقامه دعوا عملی نادرست و خلاف جریان صحیح یک دادرسی مطلوب و بسامان به شمار می‌رود. افزون بر شرایط اقامه دعوا به موانع رسیدگی نیز توجه شده که مقوله‌ای کاملاً متفاوت از موضوع ایرادات دادرسی یا همان شرایط اقامه دعوا است. موانع رسیدگی، جهاتی را در بر می‌گیرد که پس از اجتماع و احراز شرایط اقامه دعوا مطرح می‌شود؛ جهاتی که باعث می‌شود، دعوا با وجود شرایط فنی خود، به جریان نیفتد و دچار ایستایی و توقف گردد. شاخص‌ترین موانع رسیدگی دادگاه دعوا، رد دادرسی است. جهات دیگری نیز وجود دارد که برای رسیدگی و استماع دعوا، بازدارنده است؛ این جهات باعث عدم استماع دعوا می‌شود و پرونده را از دادگاه خارج می‌سازد. در این کتاب، استماع دعوا به عنوان یک اصل و جهات عدم استماع دعوا از باب استثناء، به تفصیل به تحلیل و بررسی در آمده است.

جدا کردن بخش مربوط به فرآیند دادرسی، صدور رأی و طرق شکایت از

آراء - مرسوم بوده و است که جریان دادرسی، نحوه ساختن و صدور رأی، آثار رأی دادگاه و طرق عادی و فوق‌العاده شکایت از آراء نیز در جلد دوم آیین دادرسی مدنی و آن هم پس از فصل مربوط به دادخواست و دعوا بیاید؛ رسمی دیرین که در سر فصل‌های واحد درسی آیین دادرسی مدنی ۲ مقطع کارشناسی حقوق نیز موقعیتی پایدار و جایی استوار دارد. اما گوناگونی مطالب و تنوع عناوین این بخش از آیین دادرسی مدنی به اندازه‌ای است که همه این مطالب را در یک جلد جای نمی‌دهد. از همین روی نگارنده بر آن شد که از آوردن مقاطع ناظر به فرآیند دادرسی و صدور رأی و همچنین راه‌های

عادی و غیر عادی شکایت از آراء در این جلد که اندازه و حجمی گسترده دارد، خودداری نماید و شرح و تحلیل آن عناوین را به ترتیب در دو جلد سوم و چهارم از دوره آیین دادرسی مدنی بیاورد. به همین علت نیز شمارش و گزارش این سه بخش از آیین دادرسی مدنی که حاوی فرآیند دادرسی، شرایط و آثار صدور رأی و شیوه‌های اعتراض و بازنگری ماهوی و حکمی نسبت به رأی دادگاه است، به جلد‌های سوم و چهارم دوره آیین دادرسی مدنی واگذار و موکول می‌شود. با این ترتیب طواری دادرسی مدنی نیز در جلد پنجم از دوره آیین دادرسی مدنی گرد می‌آید.